

szeretnék rámutatni. Több példát találunk arra, hogy egy szólás vagy szóláshasonlat vidékenként más személynevet tartalmaz.

Mást beszél, mint Badarné, mikor a bor árát kérték (olyankor mondják, amikor valaki el akarja terelni a beszédet a számára kellemetlen témáról). Névváltozatai: *Badarné* (Gacsály), *Bodóné* (Szabolcs vármegye), *Bozóné* (Kiskunhalas).

Fel sem veszi, mint Jónás az üres kulacsot. Névváltozatok: *Jónás* (Kiskunhalas), *Visontai* (Csongrád).

Pislog, mint Pikóné kocsonyájában a béka. Névváltozatok: *Pikóné* (Békés), *Csótiné* (Szekszárd).

Jancsinak mondják, hogy János is értsen belőle. Névváltozatok: *Jancsi-János* (Koltó), *Jankó-János* (Debrecen), *Péter-Pál* (Koloszvár), *Pál-Péter* (Háromszék vármegye).

Ennek a névhasználatnak az ellenkezőjére is akad példa. Egy személynév (*Dóciné*) több szólásban, illetve szóláshasonlatban is előfordul, de a névhez tapadt, önállósult jelentés vidékenként változik.

- *Üres, mint a Dóciné ládája* (Kiskunhalas)
- *A Dóciné ládája* (Hódmezővásárhely) (a "hol van" kérdésre adott feleletként: a földön)
- *A Dóciné ládája* (Nagyszalonta, Átány) (a földön van)
- *A Dóciné ládája* (Hódmezővásárhely) (nem a helyén van)
- *Dóciné ládája* (Vác) (a szemétkben van)
- *A Dóciné ládája* (Csenger) (elveszett).

A *Dóciné ládája* birtokos szerkezete állandósult szókapcsolatként él a különböző frazeológiai egységekben, széles körben elterjedt jelentést hordozva: 'nem a helyén levő, rendetlen'.

LAKATOS ERIKA

Tacsilló-halom

A Magyarország földrajzinév-tára (Budapest, 1981. 25, 30) határdombként említi ezt az őskori kunhalmot Balmazújváros és Hajdúböszörmény között, 6 km-re délkeletre a *Pródihalom*-tól és 15 km-re keletre a *Szandalik-halom*-tól. A térképmellékleten 45-ös szám alatt láthatjuk a halmot a Keleti-főcsatorna és a K. V.-5-ös víztároló között.

H. FEKETE PÉTER dolgozatából (Hajdúböszörmény helyneveinek adattára. Budapest, 1958. 77, 88, 108) azt is megtudjuk, hogy a Hortobágy északkeleti határán két *Tacsilló-halom* található: a *Nagy Tacsilló* és a *Kis Tacsilló-halom*. Az utóbbi a Nagy Tacsillótól kb. 10 km-re nyugatra van. *Tacsilló-halom*-nak vagy *-laponyag*-nak csak a *Nagy Tacsilló*-t nevezik, de írják és mondják *Tacsilló*-nak is. Hajdúböszörmény

város jegyzőkönyveiben a halom neve először 1748-ban fordul elő: "Fordul a határ a *Tatsilló halma* felé" (Böszörmény-újvárosi határhányás, Vlt.). 1784: A határ egy része "vagyon a *Nagy Tatsilló laponyagján*" (prot. A. 210). 1801: "... itt fordul a határ Nap Szállatnak a Brassó éren által a *Tatsilló halma* felé" (Böszörmény-újvárosi határhányás, Vlt.). 1854-ben a *Kis Tacsilló-halmot* is említik: "*Nagy Tacsilló halomtól Kis Tacsillóig* mért vonal ... *Kis Tacsilló halomtól* Csikós laponyagig..." (Jegyzőkönyv tagosítási mérésekről). 1945: "*Nagy Tacsilló, Kis Tacsilló*" (JAKAB SÁNDOR, Hajdúböszörmény megyei város határának átnézeti térképe, 1945).

A halmok elnevezéséről H. FEKETE PÉTER ezt írja: "A név eredete ismeretlen." A megfejtéséhez talán közelebb jutunk, ha a következő két kérdésre magyarázatot keresünk.

Az első: megmagyarázható-e a magyar nyelvből ez az elnevezés? Valószínű, hogy nem, mivel sem igénk, sem főnevünk, sem melléknevünk nincs, amely a *Tacsilló* szóval kapcsolatba hozható volna. Elképzelhető persze, hogy az elnevezés családnévi eredetű, és így magyar névadás eredménye. Ennek azonban a régi iratokban semmi nyomát nem találjuk. Szembetűnő viszont, hogy a környező földrajzi objektumok közül feltűnően soknak van szláv (szláv nyelvekből kölcsönzött) elnevezése: *Nagy-Visnyó, Bagota, Szandalik, Pród, Vókonya* (?) stb. A halomtól délre a *Rácok szigete* található. Oklevelekből tudjuk, hogy Zsigmond király Böszörményt (több más birtokkal együtt) 1425–26-ban a törökök elől menekülni kényszerült Brankovics György szerb fejedelemnek adományozta, aki 1450-ig a vidék ura volt és egy időre sok szerb (rác) családot is letelepített itt.

A másik kérdésünk az, hogy a szláv nyelvekből, közelebről a szerbből megmagyarázható-e a *Tacsilló-halom* neve. A kérdés első részére igennel, a másodikra inkább nemmel kell válaszolnunk. A keleti és nyugati szláv nyelvekben, valamint a déli szláv nyelvek keleti csoportjában közismert és általánosan használt a *točilo, točidlo, toczydlo* 'köszörűkő, fenőkő' szó. A szerbben és a horvátban *točilo*-nak, ill. *točil'*-nek ejtik és írják (c-vel!). Valamelyik szláv nyelvből, feltehetően a bolgárból a román is átvette *točilă* (ejtsd točilă) alakban (N. PEROV, Recnik na blgarskij jazyk. Plovdiv, 1904. 348). A magyar *Tacsilló* név hosszú *-ll-* hangja azt sugallja, hogy ez a szó valamelyik nyugati szláv nyelvből került át a magyarba, ahol az eredeti szláv *-dl-* hangkapcsolat hosszú *-ll-* hanggá alakult.

Milyen történeti magyarázata lehet annak, hogy ezt a két halmot köszörűkőről, fenőkőről nevezték el? Talán a halmok lapos, kerek alakja. Elképzelhető ez is, bár sokkal valószínűbb, hogy a halmokban, ill. a halmok környékén talált őskori leletek: kovakő, obszidián stb. alapján (vö. H. FEKETE magyarázatát a *Pródi-halom* neolitikus leleteiről). Hasonló névadással keletkezett a *Köszörű-patak* neve is: "A *Köszörű* - < R. *Köszörűs* - névelem minden bizonnyal olyan helyre, mederre utal, ahol fenőkőnek, köszörűkőnek valót lehet találni" (FNESz.⁴ 1: 799). A *Tacsilló-halom* név keletkezésének kora és körülményei ismeretlenek.

LÉVAI BÉLA